

מבט על, גיליון 1339, 22 ביוני 2020

ישראל, מדינות המפרץ וסוגיית הסיפוח

יואל גוז'נסקי

על רקע דיונים ושיח המתנהלים במדינות ערב בשאלת החלת ריבונות ישראלית, בהיקף כזה או אחר, בחלקים מיהודה ושומרון, באופן יוצא דופן, גם אם לא תקדימי, פנו באחרונה פומבית וישירות שלושה אישים ממדינות המפרץ לציבור הישראלי. אנואר קרקאש, שר המדינה לענייני חוץ באיחוד האמירויות, יוסוף אל-עותייבה, שגריר האיחוד בארצות הברית ונוואף עובייד, אקדמאי ויועץ לשעבר לממשלה הסעודית, הציגו את עמדת מדינותיהם ביחס לסוגיה. המסרים שהעבירו אינם אחידים, ואף ניתן לאתר סתירות לכאורה ביניהם, ונראה שהם נוסחו כך שיהיה למדינות המפרץ מרחב תמרון מסוים בשאלת הסיפוח והיחסים עם ישראל. על רקע זה יש לשאול האם ובאיזה מידה הסיפוח אכן יפגע ביחסים בין ישראל ומדינות המפרץ. התשובה קשורה גם לאופי הדואלי המיוחד של הקשרים שנרקמו לאורך השנים בין ישראל לכמה ממדינות אלו: התנגדותן הפומבית למהלך תימשך, אך גם שיתוף הפעולה הביטחוני השקט יישמר – בעיקר לנוכח האינטרס המשותף של בלימת שאיפותיה האזוריות והגרעיניות של איראן.

היחסים בין ישראל למדינות המפרץ התפתחו לאורך העשורים האחרונים, ובפרט בשנים האחרונות, במספר ערוצים מקבילים, חופפים לעיתים, אך נפרדים: ערוץ ביטחוני-מודיעיני, שנותר מטבע הדברים חשאי; ערוץ כלכלי-מסחרי שקט אף הוא; ובשנים האחרונות גם ערוץ של דיאלוג בין-דתי ובין-תרבותי. לצד החשאיות המאפיינת את רוב רובם של הקשרים, התפתחו עם הזמן גם קשרים פומביים, מפותחים פחות יחסית, והם כוללים כיום פגישות בין בכירים משני הצדדים, בעיקר כאלו שכיהנו בעבר בתפקידים רשמיים, ובהעברת מסרים פומביים. בתקופות של התקדמות מדינית בזירה הישראלית-פלסטינית היו הקשרים גלויים יותר מאשר בעת הנוכחית, ואף כללו כינון נציגויות ישראליות רשמיות בעומאן ובקטאר. התנגדותיות ביחסים – התקרבות לישראל ולחילופין התרחקות מקשרים עמה – ביטאה תגובה למהלכיה ולמדיניותה בהקשר הפלסטיני והמחשה את המתאם החיובי מבחינת מדינות המפרץ בין היבטי נורמליזציה עם ישראל לבין צעדים חיוביים שישראל נוקטת בראייתם לקראת הסדר עם הפלסטינים.

בהמשך לדינמיקה זו, צפוי שמהלך של סיפוח יביא את מדינות המפרץ להסיג לאחור היבטים שונים של נורמליזציה עם ישראל, ובפרט את היבטיה הפומביים. זאת, אף שהסוגיה הפלסטינית אינה ניצבת בראש סדר היום שלהן, ולמרות חשדנות, לעיתים אף עוינות מצדן, כלפי הרשות הפלסטינית וכלפי חמאס. עם זאת, מוערך כי דברי הבכירים במדינות המפרץ אינם בגדר "מס שפתיים" וכי יפגעו היבטים שונים של נורמליזציה המתקיימים כעת. זאת ועוד, צפוי מתאם חיובי בין היקף הסיפוח הצפוי, לבין עוצמת התנגדותם של ציבורים ערבים אליו ולבין היקף הפגיעה שתיתכן ביחסים עם מדינות המפרץ. אולם, ניתן גם להעריך כי שיתוף הפעולה הביטחוני השקט, הגם שגם הוא עלול להיות מושפע מהרעה ביחסים, לא ייפגע באופן משמעותי ומתמשך. יחד עם זאת, משום שלאורך השנים ישראל ייחסה חשיבות רבה להיבט הפומבי שביחסיה עם מדינות

ערב, במיוחד עם אלה שעמן אין לה יחסים רשמיים למרות האינטרסים המשותפים, גם לפגיעה במכלול היחסים הפומבי, שנרקם לאורך זמן ובמאמץ רב, תהיה משמעות אסטרטגית שלילית מבחינתה.

באחרונה פורסמו בעיתונות הישראלית מאמרים של יוסוף אל-עותייבה (12 ביוני, ידיעות אחרונות), שגריר איחוד האמירויות בארצות הברית, ושל נוואף עובייד (16 ביוני, הארץ), יועץ לשעבר לממשלת ערב הסעודית, ובהם פניה ישירה ופומבית לציבור הישראלי. במאמרים, אשר כשלעצמם הם מעין ביטוי לנורמליזציה – מבקשים הכותבים להניא את ישראל מסיפוח שטחים ביהודה ושומרון ואף נכלל בהם איום בפגיעה ביחסים עם ישראל, אם יבוצע הסיפוח. בה בעת, לישראל הוצע במשתמע שדרוג ביחסים, אם כוונת הסיפוח תבוטל. עותייבה אף קשר במאמרו בין היחסים עם ישראל לבין שיח הסובלנות והדיאלוג הבין-דתי, הניכר בשנים האחרונות בעולם הערבי, ובמשתמע איים שגם זה ייפגע. בין היתר, עובייד הזכיר את האישור שניתן לחברת התעופה ההודית לטוס לישראל וממנה מעל השטח האווירי הסעודי כמחווה לישראל, צנועה אומנם, שניתן לסגת ממנה אם הסיפוח יתבצע.

עמדה שונה במקצת ביחס לסיפוח הציג אנואר קרקאש, שר המדינה לענייני חוץ באיחוד האמירויות, בדברים שנשא במסגרת כינוס (14 – 18 ביוני) של הוועד היהודי-האמריקאי (AJC). קרקאש הביע התנגדות לנקיטת צעדים חד-צדדיים ישראלים ותמיכה במשא ומתן ישראלי-פלסטיני. אולם, הוא הפריד בין חילוקי הדעות עם ישראל בסוגיה הפלסטינית לבין היכולת ואף הצורך לשתף עמה פעולה בסוגיות אזוריות אחרות. "אנחנו יכולים לא להסכים עם ישראל על סוגיות פוליטיות, ועדיין לשתף פעולה בתחומים אחרים, כמו הקורונה וענייני טכנולוגיה", אמר. עם זאת, קרקאש הוסיף ששיתוף הפעולה עם ישראל לא משנה את עמדת איחוד האמירויות לגבי הסוגיה שעל סדר היום – התנגדות לסיפוח.

מאמרו של עותייבה ודבריו של קרקאש זכו לביקורת חריפה ברשתות החברתיות, בעיקר בקרב פלסטינים. עותייבה, משום שתיאר את ישראל כ"הזדמנות ולא כאויב" והבטיח לה תמורות מגוונות אם תימנע מ"השתלטות לא חוקית על אדמה פלסטינית". קרקאש, משום שהבטיח במשתמע את המשך שיתוף פעולה עם ישראל גם אם ותבצע סיפוח. ביקורת זו מסבירה את חששם של מנהיגי מדינות המפרץ מפגיעה במעמדם בעולם הערבי והמוסלמי ומתסיסה ציבורית שיפגעו ביציבות שלטונם, אם לא יביעו התנגדות נחרצת לסיפוח. זאת, בעוד איראן וטורקיה – היריבות האזוריות של מדינות המפרץ – עשויות לגרוף נקודות זכות בגין התנגדותן לסיפוח. ביחס אליהן, מנהיגי מדינות המפרץ עלולות להצטייר לא רק כזונחות את הפלסטינים, אלא כמשתפות פעולה עם ישראל.

עמדתן של מדינות המפרץ כלפי הסוגיה הפלסטינית הינה דינאמית והיא עברה שינויים מסוימים בשני העשורים האחרונים. מדינות המפרץ התנו בעבר את פיתוח היחסים בינן לבין ישראל בהסדר שלום כולל בין ישראל לפלסטינים. אולם, בשנים האחרונות רף זה נשחק בפועל. כיום, עמדת המדינות קרובה יותר לנוסחה שהציג עובייד במאמרו, שלפיה התקדמות בחזית הפלסטינית תיענה בשיפור היחסים הפומביים עם ישראל. עמדה זו היא במידה רבה פשרה בין העמדה הישראלית לזו הפלסטינית. ראש הממשלה בנימין נתניהו ביקש בשנים האחרונות לתת קדימות לשיפור היחסים עם מדינות המפרץ והמגרב על פני הערוץ הפלסטיני ("מבחן פנימה"). תומכי

אסטרטגיה זו טענו כי יש בה כדי להפעיל לחץ על הפלסטינים לגלות גמישות ולהסכים לפשרה מדינית, בעוד מבקריה טענו כי היא נועדה למעשה לסתום את הגולל על תהליך מדיני. כך או כך, הפלסטינים פעלו לריסון גילויי נורמליזציה בין ישראל למדינות ערב, ובמיוחד מדינות המפרץ, על מנת לשמרה כקלף מיקוח מול ישראל.

דברי שלושת הבכירים עולים בקנה אחד עם הדואליות שביחס מדינות המפרץ לישראל זה שנים רבות. יוזכר שדואליות זו מקורה גם בשאיפתן של מדינות המפרץ לשמור על יחסים טובים עם וושינגטון, במיוחד על רקע האיום הנשקף להן מאיראן. ואכן, יכולתן של מדינות המפרץ להדק את היחסים ולתת להם פומבי מוגבלת עקב הקיפאון המדיני הנמשך בערוץ הישראלי-פלסטיני, אך איומים משותפים משמרים את שיתוף הפעולה בין הצדדים, שהוא חשאי מעיקרו, ויש לצפות כי סוגיית הסיפוח, גם אם המהלך ייצא לפועל, לא תכרסם במידה ניכרת בשיתוף הפעולה הביטחוני השקט. בכל מקרה, איראן תצא נשכרת מיישום תכנית סיפוח ישראלי ביהודה ושומרון: לא זו בלבד שהמהלך יסיט תשומת לב מהתקדמותה לעבר יכולת גרעינית צבאית, אלא גם יקשה על ישראל לצבור לגיטימציה בינלאומית למהלכים נגדה.

מכאן, שאין בהכרח סתירה בין דברי שלושת הבכירים ממדינות המפרץ שהתבטאו בשאלת הסיפוח. הסיפוח, אם יתבצע, לא יביא לנתק גורף ביחסים בינן לבין ישראל, אך וודאי שיפגע ביכולת לקדם שיתוף פעולה פומבי. למרות הקשרים עם ישראל, מדינות המפרץ אינן יכולות להפנות עורף לאתוס הפלסטיני. מבחינתן, אף שאין התקדמות מדינית בין ישראל לפלסטינים, הסטאטוס-קוו בזירת הסכסוך מאפשר להן להתמקד בבעיות דחופות יותר מבית ומחוץ. לא ברור האם הובטחה לישראל תמורה כלשהי אם יצומצם או יבוטל מהלך הסיפוח המתוכנן, אך ספק אם זו תהיה משמעותית שכן בראיית מדינות המפרץ, הן עושות די לקראת ישראל במצב הקיים, כל עוד הסכסוך הישראלי-פלסטיני אינו על סף פתרון.